

los hòmens armats a la barbacana, tro a tres --- e quan vim que-ls hòmens s'i podien estar, que els no-ls en podien gitar, faem-hi passar dos pics, e picaren-hi, e faeren tres *forats* en la barbacana, e en los dos podien entrar dos hòmens fort bé per cada u», Jaume I (§ 262, Ag., p. 303); «feren venir lo philosoph, e lo Rey li mostrà lo balaix, e com aquell lo véu, ab los *forats*, mès-lo-s en lo palmell de la mà e acostà-l-se prop de la orella, tanquà los ulls e stigué axí per bon spay --- e romperen-lo per mig e trobaren-hi un cuc», JoMartorell (I, 354); «qui sompnia que es en loc tant estret que l'alèn li fal, o sompnia que passa per algun *forat* estret per què a penes pot passar, o que passa per fort estret camín, açò és senyal de malaltia», *Breviari d'Amor* (DBal.). *AlcM* en dóna també exs. en RLlull i BMetge, el *Dag.* en diversos autors de c. 1400 i del S. xv.

Modernament *forat* s'usa fins als quatre àmbits del domini lingüístic: des de Benasc¹ al Pall. superior i al Capcir i Corberes, fins a les Illes incloent-hi Eivissa («agujero, hueco», PzCabr.), i fins a l'extrem Migjorn (veg. *foradar*); cap al NO. segueix més enllà el gc. *bourat* per les valls pirinenques (aran. (*b*)*urát* id., i en especial nom de moltes coves, *urád ded ggy*, etc.) fins a l'Atlàntic; i per les d'Aragó fins al límit basc: *foráu* (Echo); «vamos a hacer un *foráu*», Sallent de Gállego, 1966).²

Alguns detalls d'entre les nombroses especialitzacions semàntiques. 'Agulla': *forat de l'~*, com a sinònim de *còs de l'agulla*: vegeu-ne dades en la nota monogràfica de Schuchardt (ZRPb. xLI, 694-6): ja en el S. xv: «pus leugera cosa és lo camell passar per lo *forat* de la agulla que-l ric hom entrar en lo regne del cel» (*Li. de Collacions, Dag.*). 'Avenç' o 'cova', acc. que es troba una mica pertot, però enlloc tant com en els Pirineus centrals, assenyalat ja a l'Aran i a diverses valls aragoneses, fins al límit català (un 'avenç' és un *foráu* en el ribagorçà central de Vacamorta, 1965); 'el cau de la guineu' Esterri de Cardós (1934), *lo Forat de la Roca*, indret del terme d'Àreu on apareixien encantades (1933); en el Capcir un mateix indret l'anomenen adés *trau* adés *forat de ~*, un altre adés això, adés *cova de ~* (a Formiguera, 1960). 'Barraquet', que ja hem vist a Benasc, i segueix almenys per tot l'Alt Pallars, sovint aplicat al 'canyet' a on llancen les rösses (Tavascan, 1934); a molts llocs del Pirineu i Pre-Pirineu hi ha *El Molí del Forat* en un escanyall d'un riuet o torrent: com a Castell de l'Àreny, on, a la sortida del congost dit *Forat de l'Escaell*, hi ha un molí dit *del Forat*, ací també dit, i més sovint, *Molí de Forat*, ús sense article que prova la gran antigor d'aquest nom particular.

Forat de la clau equivalent de *forat del pany*: «Com los fadrins se miraven pel *forat de la clau*, escarmenats per ses postureries; se n'exiren al carrer ---». Pons Mass. (*Trascant p. l. S.*, 22); «si tu pel *forat de la clau* haguesses escoltat, al cap d'un ratet, lo qu'és a dins, no hi haurias sentit gens de soroll», F. P. Briz (*Cornel d'Anjou*, 108); a Farrera de Pallars no trien entre això i *lo forat del pany* (potser més general en cat.

central) i pretenen que se'n diu *lo forat* i prou (1933). «Ma virió encara és ben forta / guaita pel *forat de la clau* / no em deixeu rosses esperances ---», Coromines (*Elegia de València*, 170, O. C. 1398). 'Esclatxa en una porta' també es pot dir un *forat*, a l'Alt Pall. (Àreu, 1933) i no menys en cat. central.

Fer forat grup fraseològic, més i més gramaticalitzat, que acaba per significar 'prosperar ,obrir-se camí, vèncer obstacles' («treballa i si ets constant acabaràs per *fer forat*»), si bé partint d'usos on el sentit de perforació es mantenia més sensible, com en el més antic i obscè testimoni: «Sentència / --- / contra'ls damunt denunciats / pares antichs: / Los quals trobam ser enemics / de si matexos, / --- / vist que ja los cascaells / tenen pansits / --- / e vist que són sense rovell / d'aquells los ous / --- e vist que d'ells ja lo perpal està sgranat, / e ja no és bo per *fer forat*, / puix no hi ha 'çer», *Somni de Joan Joan* (fi S. xv), v. 2765; «de melons --- me n'han donat tants que si 'n menj un parey, no hey faré *forat*», PdAPenya (*Mosaico III*, 212); i el conegut proverbi «gota a gota, fa *forats*».

'Gatonera': *lo forat des gats* (1932) a Tor de V. Ferrera, etc. S'hi pot veure el món? Almenys ponderant: «si vós no heu vist lo món per un *forat*! —interposà ab ironia l'òbrer que, com bon guexolí, era un burleta», Noller (*Vilaniu*, 20). El de *popa*, lloc important en les grans barques de pesca del Maresme: l'espai lliure comprès entre la *popa* i la barra del senó, on el patró es posa per servir, Sant Pol (1930). 'Trenc' diem més aviat en el Princ. i sobretot en cat. central, però a Menorca sembla que prefereixen «*furat*» per al «trenc an es cap, oberta sanguinosa o xap» (Ferrer Guinart, *Rond. de Men.*, 220).

El nostre mot *forat* prové del ll. FORATUS, -ŪS, que no apareix fins al S. iv, en Lactanci, i FORATUM en una glossa, però el verb FORARE 'foradar', d'on deriva, era clàssic i d'ús general. És un verb que va deixar descendència en diverses llengües romàniques; en algunes d'elles, només com a mot erudit, però té caràcter popular en el Nord d'Itàlia (sobretot piem. i lomb. alpí *forè*, *furar*), Rètia, Est de França, zona franco-provençal i Provença (*fourà*), FEW (III, 698-700), així com gall-port. *furar* 'foradar', documentat des d'antic. No obstant es conservà millor el derivat FORATUS: oc. ant. *forat* i *foradar*, avui quasi només vivents en gascó (però allí ben vivaços), i cast. ant. *horado* [Ss. XII-XIV, amb supervivències fins al S. XVI], i més el verb *horadar* [S. XII, encara S. XVI] i gall. *forado*, i amb una sèrie de variants com *buraco* o *furaco*, que semblen resultar d'encreuaments entre el mot llatí i la família pre-romana paral·lela, que hem estudiat a BORA; veg. estudi detingut de tot això en el DCEC (i DECH), HORADAR.

DERIV.: *Foradar* [Llull]: «Déus --- féu de la rata una bella donzella --- la donzella no volc lo vent per marit, per ço car les muntanyes lo empexaven a son moviment; ni volc les muntanyes, per ço car les rates les *foradaven*; ni volc hom per marit, per ço car auceya les rates; a la fi la donzella pregà --- Déus que